

Marx før Marx

Filmen [*Den unge Karl Marx*](#) levendegjør en historie som er omhyllet av mer enn hundre og femti år med revolusjonær romantisering. Hvordan var denne tiden med et framvoksende, klassebevisst proletariat, rask urbanisering og store klasseskiller? Og hvordan levde og virket Marx i blant dem? Filmen bidrar til å opprettholde romantikken og mytene, men serverer like fullt en solid fortelling om hvordan det 18. århundrets største politiske tenker levde og virket.

«Den unge Karl Marx» utforsker hvordan den revolusjonære kommunismen ble til, kort fortalt, og om hvordan hele den moralske forargelsen, elendigheten og fattigdommen som utgjorde fundamentet for den gryende kommunistiske bevegelsen i andre halvdel av 1800-tallet, også var den nødvendige materielle forutsetningen for Marx' senere forfatterskap.

For det er Marx før Marx, altså før den modne, eldre Marx, før *Kapitalens* Marx (et skille, eller «epistemologisk brudd», først introdusert av den franske marxisten Louis Althusser), som vi treffer i denne filmen. Og det er et godt filmatisk valg: For hvordan lage en gripende film om andre halvdel av Marx' liv, et liv som stort sett dreide seg om å sitte blant bokstablene på British Museum og skrive sine daglige sider?

Filmen åpner med et moralsk pangskudd: Vi ser fattige bønder i Rhindalen som samler greiner i jordeiernes skoger, bli klubbet ned (og myrdet) av en gruppe ridende soldater. I bakgrunnen hører vi Marx lese et velvalgt utdrag fra en artikkel publisert i *Rheinische Zeitung* i 1842, om hvordan loven er klassejustis i forkledning: «Dere vil aldri lykkes i å tvinge oss til å tro at det finnes en kriminell handling der hvor det ikke finnes noe kriminelt...Folket ser straffen, men det ser ikke

forbrytelsen.»^[1] Med andre ord: Fattige bønder gjør ingen skade ved å samle falne grener til bruk som brensel. Den prøyssiske staten er borgerskapets stat, og den er dysfunksjonell og umoralsk. Derfor trengs en revolusjon.

Med dette filmatiske grepet dyttes publikums sympatier umiddelbart over på Marx' side, mot det europeiske storborgerskapets politiske makt. I den følgende scenen ser vi hvordan prøyssiske soldater tropper opp på *Rheinische Zeitungs* redaksjonslokaler og kaster Marx, Arnold Ruge, Bruno Bauer og andre ledende radikaler fra den tiden, i jern for deres oppviglerske skrivelser.

Så etablerer filmen vår antipati mot den økonomiske overklassen: I en scene fra Engels-familiens bomullsspinneri i Manchester lærer vi at en av de irske fabrikkarbeiderne har mistet fingrene i en arbeidsulykke. Faren til Marx' venn og makker gjennom livet, Friedrich Engels, eier fabrikken og har ikke den minste medynk med kvinnen. Han avfeier det hele som en personlig tragedie som ikke han kan lastes for – arbeiderne er late, de burde sove mer, drikke mindre, utvise mer forsiktighet... Her møter vi også Mary Burns, Friedrich Engels' livslange partner, som i Raoul Pecks fremstilling er en uredd, irsk arbeiderkvinne. Burns stifter selv bekjentskap med solidaritetens begrensninger i en tilstand av førrevolusjonær subjektivitet: Når hun taler pater Engels midt imot og trues med oppsigelse, møter hun taushet hos sine medarbeidere. De ser bort, stirrer ned i gulvet, og kun én annen velger å forlate fabrikken når faderen Engels gir henne fyken. Det trengs altså en bevegelse, et parti, *et teoretisk fundament*. Troen på et spontant opprør nedenfra er fåfengt, forteller filmen oss, og vi må skoleres og samordnes, skal kampen mot kapitalismen kunne lykkes.

Store deler av Marx' liv handlet om å tjene nok penger til å klare å sette brød på bordet til en familie som vokste og minket i takt med denne *pater familias'* variable inntektskilder. Karl Marx fikk syv barn med Jenny Marx, men bare tre av dem overlevde barndomsårene. Hvem sin skyld var det? Fattigdommen og ulikhetssamfunnets – eller farens skolastiske besettelser?

I forbindelse med utgivelsen av *Kapitalen* skrev Marx et sted at aldri hadde så mye blitt skrevet om penger av en med så lite penger. Filmen får godt frem de intellektuelles eksesser, den rabiante revolusjonære iveren, som stadig truer med å overgå enhver forstand. Ikke før har Marx og Ruge blitt kastet inn i en polititransport, før Ruge hvisker: «*Jeg vil starte en ny avis*». I en annen scene klager Marx over at han ikke har penger nok til å skaffe familien mat, «men jeg har en idé til en ny bok», sier han til makkeren Engels, til kona Jennys berettigede forargelse.

For karakteren Jenny er langt fra en stilltiende borgerfrue. Hun vet å etablere sin egen autonomi i en mannsdominert politisk bevegelse og lekser velvillig opp for disse tidvis verdensfjerne revolusjonsteoretikerne, som når hun lettere hånlig foreslår boktittelen *Kritikk av den kritiske kritikk* til en av Marx-og-Engels' kommende utgivelser. Mary Burns, på sin side, sier hun vil forbli barnløs – hun vil være fri til å kjempe.

Det er mange treffende små detaljer i denne filmen, som når en britisk kapitalist blir konfrontert med bruken av barnarbeidere på fabrikken sin. «Men jeg må jo ansette barnarbeidere», sier han. «Markedet forlanger det jo. Uten barnarbeidere, ingen konkurransedyktighet...» Når Marx svarer dette civitasnakk med noen velvalgte, om enn overteoretiske, fraser om eiernes tvangsappropriasjon av arbeidernes merverdi og desslike, møtes han med et trekk på skuldrene: «Det høres hebraisk ut for meg» – et ekko av den antisemittismen Marx også møtte i sitt liv.

I en annen scene roper Marx leende til Jenny, «Du giftet deg med en ateistisk, jødisk sosialist!», og erter den respektable, protestantiske overklassedatteren for sitt tilsynelatende fornuftsstridige valg. Vi ser også hvordan mørkhudede sosialister i Paris møter anarkisten Proudhons tale med innsigelser, en viktig motvekt til utviskingen av blant annet de haitiske opprørernes bidrag til verdens revolusjonshistorie – en fortelling som ligger den haitiske regissøren Raoul Pecks hjerte nær. Det er slike detaljer som stadig gir seeren en anelse om en verden som er *større* enn lerretets innhegning, en følelse

som alt for få smale filmer med små budsjetter evner å skape – et univers *utenfor* filmens umiddelbare fortelling.

Problemet med filmen er kanskje først og fremst at den ikke vil tilfredsstillende noe publikum fullt ut. På den ene siden vil beleste, skolerte venstresidemennesker nok finne et og annet å utsette på filmens sannhetsgehalt. Ingenting tyder på at Marx og Engels ble jaget gjennom Paris' gater av et reaksjonært politivesen, slik filmens 1840-tallsversjon av en Hollywood-biljaktscene antyder. (Marx ble riktignok sendt i stadig eksil og landflyktighet på kryss og tvers av Europa. Slik sett fungerer scenen som en treffende metafor.) På den andre siden er den litt for seig og innforstått med kommunismens fortreffeligheter til å fenge den allmenne filmpublikumer uten de relevante politiske sympatier.

Men Raoul Peck har likevel med dette etablert seg som Hollywood-venstresidens fremste filmatiske realist. Med dokumentarfilmen *I Am Not Your Negro* (2016), om forfatteren James Baldwin, og nå *Den unge Karl Marx*, fornyes og forsterkes følelsen av at verdens underkuede folk ikke har noe annet å miste enn sine lenker.

Noter:

[1] <http://hiaw.org/defcon6/works/1842/10/25.html>